

ומן הצד השני, לשיטת חנניה, כתיב [נאמר] "אותו" שמשמע זכר, וכתוב [ונאמר] "בנו" – מי שבנו כרוך אחריו, שמשמע נקבה, הלכך [על כן] נוהג איסור זה בין בזכרים בין בנקבות. ובפסיקת ההלכה במחלוקת זו, אמר רב הונא בר חייה אמר שמואל: הלכתא [הלכה] כחנניה, שאיסור אותו ואת בנו נוהג בין בזכרים ובין בנקבות. ומעירים: ואזדא [והלך] שמואל לטעמיה [לטעמו לשיטתו]: דתנן [ששנינו במשנה] במסכת כלאיים, ר' יהודה אומר: כל הנולדים מן נקבת הסוס, אף על פי שאביהן של אחד מהם חמור, ושל האחר סוס – מותרין זה בזה בהרבעה, שכיון ששניהם בני סוסה – הריהם נחשבים בני אותו מין. אבל הנולדין מן נקבת החמור עם הנולדין מן נקבת הסוס, גם אם אביו של זה ושל זה חמור או סוס – אסורין בהרבעה זה בזה משום כלאיים. ואמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי ר' יהודה, שאמר אין חוששין לזרע האב בקביעת זהות הוולד, אלא הוולד מתייחס רק לאמו, אבל חכמים אומרים: זהות הוולד נקבעת גם לפי האם וגם לפי האב, ולכן כל מיני פרדות, כל תערובת של סוס וחמור – אחת הן, נחשבים למין אחד, ומותרים בהרבעה זה בזה. והרי מאן [מי הוא] הקרוי כאן חכמים? חנניה הוא, שאמר חוששין לזרע האב, שהרי לדעתו חל איסור אותו ואת בנו גם על הזכר ובנו. ואם כן, גם לענין כלאיים, האי בר סוסיא וחמרא [זה הפרד בן הסוסה והחמור], והאי בר חמרא וסוסיא [זה הפרד בן החמורה והסוס] – כולהו חדא מינא נינהו [כולם מין אחד הם]. איבעיא להו [נשאלה להם] ללומדים: מי פשיט ליה [האם פשוט לו] לר' יהודה שאין חוששין לזרע האב, ואין מתחשבים בו כלל בהגדרת הוולד, או דלמא ספוקי מספקא ליה [שמה מסופק בעיניו הדבר] ושואלים: למאי נפקא מינה [מה יוצא מכאן משאלה זו] להלכה? ומשיבים: למישרא [להתיר] פרי [ולד הסוס והחמור] בהרבעה עם מין האם, כגון להתיר הרבעה של פרד בן [אם אתה אומר]: מיפשט פשיטא ליה [פשוט לו] שאין חוששים כלל לזרע האב, אם כן פרי עם האם שרי [מוותר]. שהרי שניהם מין סוס בלבד, אלא אי אמרת [אם אתה אומר]: ספוקי מספקא ליה [מסופק לו]. הרי גם פרי עם האם כגון פרד בן חמור וסוסה, עם סוסה – אסור בהרבעה, שמא יש לחשוש לזרע האב שבו, שהוא חמור. ואם כן, מאי [מה] התשובה לכך? ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] פתרון לשאלה ממה ששנינו לעיל, ר' יהודה אומר: כל הנולדים מן נקבת הסוס, אף על פי שאביהן חמור – מותרין זה בזה. ונברר: היכי דמי [כיצד בדיק מדובר]. אילימא דאבוה דהאי [אם תאמר שמדובר בפרד ופרדה, שאביו של זה] הוא חמור ואמו סוסה, ואבוה דהאי [וגם אביו של זה] של הנקבה חמור ואמה סוסה, צריכא למימר [צריך הדבר להיאמר] שהם מותרים זה בזה? והרי מדובר באותו מין בעל חיים! אלא לאו [האם לא] מדובר דאבוה דהאי [שאביו של זה] סוס ואמו סוסה, ואבוה דהאי [ואביו של זה] של הנקבה חמור ואמה סוסה? וקתני [והוא שונה] שהם מותרים זה עם זה. אלמא מיפשט פשיטא ליה [מכאן שפשוט לו] שאין חוששים כלל לזרע האב, שאם היה לו ספק אם חוששים לזרע האב – צריך היה לאסור, שהרי אביו של זה סוס ושל זה חמור! ומשיבים: לא, אין מכאן ראייה, לעולם תפרש שמדובר דאבוה דהאי [שאביו של זה] חמור, ואבוה דהאי [ואביו של זה] של הנקבה גם כן חמור. ודקאמרת, צריכא למימר [ומה שאמרת], וכי צריך הדבר להיאמר] שהם מותרים? על כך יש להשיב, כי יש בכך חידוש, שכן מהו דתימא [שתאמר]: הרי בכל אחד מהם יש צד סוס מצד האם, וצד חמור מצד האב, ואם כן נאמר: אתי [בא] צד הסוס שבזכר ומשתמש [רובע] בצד החמור שבנקבה,

ואזדא שמואל לטעמיה – דאית ליה חוששין צהמות לזרע האב. הנולדין מן הסוס – נקבה. אף על פי שאביהן חמור מותרין – פרד זכר כן סוס נקבה, עם פרדה נקבה גם סוס נקבה. ולא אמרינן: אחי לך סוס ומשתמש בלך חמור, שלך סוס וחמור יש צניעות. להא לא חיישינן, ממה נפשך: אי חוששין לזרע האב – שניהם שוין, שצניעות יש לך סוס וחמור, ואי אין חוששין – הרי כולן מין סוס. אבל – פרדים הנולדים מן הסוס נקבה אסורים עם פרדים הנולדין מן החמור נקבה. דשמה אין חוששין לזרע האב, והוא הדין כוליה סוס והאי כוליה חמור. זו דברי רבי יהודה – דאמר (שמה) אין חוששין, לפיכך אסורים. אבל חכמים אומרים – כולן מותרים, שצניעות יש שני לדנין. ומדקרי שמואל למנניה בלשון "חכמים" – שעת מינה ספירא ליה דהלכתא כחנניה. מיפשט פשיטא ליה – ומשום הכי אסר. או ספוקי מספקא ליה – ומשום הכי אסר. נפקא מיניה למישרי פרי עם האם – פרד בן סוס נקבה, להרביע על סוס נקבה. פרי עם האם אסור – משום דלמא חוששין. אלא לאו דאבוה דהאי סוס ואבוה דהאי חמור – והכי קאמר רבי יהודה, דמרביעיס סוס גמור על פרד בן סוסיא. ומאי "שאינהו חמור" – אציו של פרד קאמא. לא לעולם – אימא לך ספוקי מספקא ליה. ומשום הכי הנולדים מן הסוס ומן החמור מותרין זה בזה – כדפרישית לעיל ממה נפשך. מהו דתימא אתי צד סוס וכו' – מהו דתימא: ליחסרו הנולדים מן הסוס או מן החמור נמי זה עם זה, משום דלמא חיישינן לזרע (האב) [האב], ואחי לך סוס וכו'.

תוספות

ולחנניה כתיב אותו וכתוב בנו – ואם תאמר: ולשתוק מ"אותו" ומ"בנו", ולכתוב "בן" ויש לומר: דלא מדכתיב "את בנו" ולא כתיב "בן" קדריש, אלא "בן" נמי משמע דכרוך אחריו. מהו דתימא אתי צד סוס ומשתמש כו' קא משמע לן – לא דמי לחציו עבד וחציו בן חורין (חגיגה ב, ב) דאסור בחציה שפחה וחציה בת חורין, משום דאתי צד עבדות ומשמש בצד חירות. דהכא כלאים אמר רחמנא – דוקא תרי מיני, וכל פרדות הבאין מסוס וחמור – מין אחד הוא.

מהו דתימא אתי צד דסוס משתמש בצד חמור וכו' קא משמע לן העירו בתוס' כי אף שאכן אומרים כך (ואולי זהו הרקע ל"יהוה אמניא" כאן) ביחס למי שחציו עבד וחציו בן חורין (כגון עבד של שני שותפים, שאחד מהם שיהיר אותו) שהוא אסור במי שחציה שפחה וחציה בת חורין, מטעם שצד חירות שבו משתמש בצד שפחות שבה, וצד עבדות שבו משתמש בצד חירות שבה. אלא ששם אומרים כן מפני שיש שני צדדים נבדלים זה מזה. אבל ביחס לאיסור כלאיים, הרי הפרד הפך למין אחר לגמרי, שאינו לא סוס ולא חמור, אלא מין לעצמו. וראיה לדבר, שהרי לדעת החושש בוודאות לזרע האב – כל מיני פרדות מותרים זה עם זה, ואין אנו אומרים שבא צד סוס ומשתמש בצד חמור, ולהיפך. ומן הטעם הזה עצמו מותר לרכב על פרד ולחרוש בו, ואין אומרים שהוא משתמש בסוס ובחמור (כפי שאכן היה סבור איסי בן עקביא, שאין רוכבים על פרדה. ראה תוספתא כלאים פ"א ה"ח, ספרי דברים כב, י' (רמב"ן)).

אורה ההלכה

הנולדים מן הסוס הנולדים מן הכלאיים, אם היו אימותיהם מאותו המין ואביהם מאותו מין – מותר להרביעם זה בזה, וכדעת הכל. ואם היו אימותיהם משני מינים שונים – אסור, אף על פי שאבותיהם מאותו מין, שמא אין חוששים לזרע האב. כר' יהודה, שנפסקה הלכה כמותו במסכת כתובות (ק"א, ב), וכן שהאמוראים להלך הולכים במיטתו, ולפי מסקנת הגמרא, שלדעתו ספק אם חוששים לזרע האב או אין חוששים. (רמב"ם ספר זרעים הלכות כלאים פ"ט ה"ו. שו"ע יו"ד רצו השני, ט.) פרי עם האם אסור להרכיב ולד כלאיים אפילו עם מין אמו. כגון פרד שאמו חמורה – אסור להרביעו, לא רק עם סוסה, אלא אפילו עם חמורה. שספק שמא חוששים לזרע האב, ובא צד הסוס שבו ומשתמש בחמורה, וכדברי רב הונא בריה דרב יהושע. (רמב"ם שם. שו"ע יו"ד רצו השני, ט.)

מסורת הש"ס
א. כלאים פ"ח מ"ד.
ב. (תענין חולין ע"ט, פ"א, פ"א, ק"ב, א. וראה עוד חולין ס"ט, א, ע"ב, בכורות י"ז, א.
ג. ירושלמי כלאים פ"ח ה"ג. שם שבת פ"ה ה"א.
ד. ראה תוספתא כלאים פ"ה ג.
ה. ראה ר"ה כ"ט, א. חגיגה ב, ב.

גרסות

הלכתא כחנניה בכתיב ועוד: הלכה כחנניה. מותרין זה בזה בכתיב ועוד: מותרין זה עם זה והנולדין מן החמור אף על פי שאביהן סוס מותרין זה עם זה וכן הוא במשנה כלאים פ"ח מ"ד.
מי פשיט ליה לרבי יהודה בכתיב ועוד ובמקורות: מיפשט פשיטא ליה לר' יהודה וכן הגיה הגר"י.
פרי עם האם בכתיב ועוד ובמקורות: פרד עם האם וכן בהמשך.
אלא אי אמרת ספוקי בכתיב: ואי ספוקי וכן הגיה הגר"י, וברוב כתיב ובמקורות: ואי אמרת ספוקי.
היכי דמי יש בכתיב: מאי הנולדים.
משתמש בצד חמור... משתמש בצד סוס יש בכתיב: משמש בצד חמור... משמש בצד סוס.

עיונים

אין חוששין לזרע האב כלומר, למרות שמבחינה גופנית יש חלק לאב בוולד כמו לאם, ואף לעיתים הוולד דומה לאב (תוס' בכורות י"ז, א) – מבחינת דיני התורה אין הוולד מתייחס כלל לאביו, אלא רק לאמו. ולשאלה זו כמה השלכות כמבואר בסוגיות שלהלן.

הרבעת פרד עם חוששים או אין חוששים לזרע האב			
אם חוששים לזרע האב	אם אין חוששים לזרע האב	אם חוששים לזרע האב	אם אין חוששים לזרע האב
אסור	מותר	אסור	מותר
אסור	מותר	אסור	מותר
אסור	מותר	אסור	מותר

איבעיא להו מי פשיט ליה לר' יהודה וכו' לדברי רמב"ן (יש שחולקים על כך) דעת ר' יהודה היא דעת חכמים החולקים על חנניה, וסבורים שאותו ואת בנו אינו נוהג בזכרים, מפני שנאמר: "בנו" – מי שבנו כרוך אחריו. ושאלת הגמרא היא איפוא: האם כיון שמיטת הכתוב את הזכרים באותו ואת בנו – יש ללמוד מכאן שבכל מקום אין חוששים לזרע האב. או שמא נאמר להיפך: בסתם – פשוט הדבר שמייחסים את הוולד גם לאב, ובאותו ואת בנו – חידוש הוא שחידשה תורה, ואין למודים ממנו למקום אחר. או באופן אחר: דווקא באותו ואת בנו חסה תורה דווקא על האם, מפני שבנה כרוך אחריה, אבל לענין יחס הבן לאב ככלל – אפשר שחוששים לזרע האב (ראה חידושי הרמב"ן ובמלחמות ה' וכן ב"ר). וכתב רמב"ן כי לשיטת חנניה פשוט הדבר, שכיון שחששה התורה לזרע האב בענין אותו ואת בנו – בכל מקום חוששים לזרעו, בין להחמיר ובין להקל (יש שכתב כי שיטת חנניה אינה נובעת מן הכתוב עצמו, אלא מכיון שהוא סבור באופן עקרוני שחוששים לזרע האב – דרש כך את הכתוב. תורת חיים).

קא משמע לך — דהא לא אמרינן, שאין כאן כל סוס מיוחד ולד חמור מיוחד. הילכך אין מוזכרין כאן לדדים, דהא מנלל זרעיה, ומינא נאפי נפשיה הוא דמקרי, והוא מין צפני עלמו מעין סוס וחמור. אלא מינה — פרד. והא אלא מינה קתני — ואי לא ידעינן אי צפני סוסא ואי צפני חמורה, מאי פרד מרבעין עליה? האמר רבי יהודה: הנולדים מן הסוסים — אסורין צנולין מן החמורה! לא מין סוס — לא סוס גמור ולא פרד בן סוסא. אלא מינה — כלומר, עד שידע לך מאיזה מין הוא. בר חמרא — אמו היתה חמורה. צניף — לול, והוא לשון לעקט הסוס. גנובתיה = זנו. גידמת — מונג ומאונס. בריספק — עגלה שהיא רוכז נה. דדמיין להדדי — צאנזים וזנוג, משום מנהיג נבלאים. קסבר אין חוששין — והוי נלאיס צני הממורה וצני הסוסא. דאי חוששין — כולן שוין, שכולן יש שני לדדים.

תוספות

עייל לי הנך דדמיין להדדי — משמע דרבי אבא סבר כרבי יהודה, וכן אבוי דאמר: עבי קליה בר חמרא, וכן רב פפא דאמר: רברבן אודניה וזוטרא גנובתיה בר חמרא — כולוהו סבירא להו כרבי יהודה. ובפרק שני "דייני גורתי" (כתובות קיא,ב) אמרינן: הלכה כרבי יהודה בפרדות. "ישור או שה" דאותו ואת בנו מתרגמינן: "תורתא או שיתא" (ויקרא כב) — משמע דאין נוהג בזכרים, והיינו דלא כחנניה. ומיהו, שמואל פסק כחנניה ועוד, דסתם מתניתי דסוף פרק "אלו מומין" (בכורות מה,ב): אלו כשרים באדם ופסולים בבחמה, אותו ואת בנו — מוקי לה התם כחנניה. ועוד, דחנניה כרבי יונתן. ובפרק "השואל" (בבא מציעא צה,ב) אמר דאבי סבר לה כרבי יאשיה ורבא סבר לה כרבי יונתן, וקיימא לך כרבא לגבי דאבי. ומיהו, אפילו קיימא לך כרבי יהודה בפרדות, כדפסיק בסוף פרק בתרא דכתובות (קיא,ב) — אין להתייר אותו ואת בנו בזכרים, דהא מסקינן הכא דרבי יהודה ספוקי מספקא ליה. ואם תאמר: דמסקינן בשמעתין בסמוך, דבין לרבי אליעזר ובין לרבנן, ספוקי מספקא להו אי חוששין לזרע האב אי לאו. ואמאי מספקא להו? והא אמרינן לקמן בפרק "הזורע" (קלב,א) גבי מתנות: לרבי אליעזר מבעי ליה אם "ישור אם שה" לחלק, ורבנן נפקא להו לחלק "מאת זובחי הזבח". ולרבי אליעזר "מאת זובחי הזבח" אתא לכדרבא, דהדין עם הטבח. ואם כן, מדבעי להו קרא לחלק — מכלל דאין חוששין לזרע האב, כדמשמע לעיל! ויש לומר: דודאי אי חוששין לזרע האב — לא צריך קרא לחלק. אבל משום דמספקא להו שמא אין חוששין, קבעי קרא לחלק, משום דילמא אין חוששין, ואתא קרא לחלק. ואי חוששין, לרבנן אתא קרא ד"מאת זובחי הזבח" לכדרבא דהדין עם הטבח. ולרבי אליעזר אתא "אם שה" לחייב במתנות כדרשי רבנן. ומשום דמספקא ליה לרבי אליעזר אי אתא לחלק או לחייב במתנות — פטר רבי אליעזר, דהמוציא מחברו עליו הראיה. ואם תאמר: הא דקאמר רבי יוחנן התם, דדרשי רבנן "אם שה" לרבות את הכוי דחייב במתנות, היכי דמי? אי בצבי הבא על התיישה כדמסיק בשמעתין דבהכי פליגי, והתם נמי בריש ההוא שמעתא אמרינן הכי — אם כן סברי דחוששין לזרע האב, ואתא קרא לרבווי דחייב בכל המתנות. דאי אין חוששין, אם כן לא צריך רבוי. ואם כן לא צריך קרא לחלק! ונראה לפרש, דלרבי יוחנן כוי דהתם לא מיתוקם אלא בתייש הבא על הצבייה, ובין חוששין לזרע האב ובין אין חוששין — איצטריך קרא לחייב בכל המתנות. ואם תאמר: דמשמע התם דלא פטר רבי אליעזר אלא ממתנות וכסוי, אבל אהא דאמר רבנן: חלבו אסור כחלב בהמה — לא פליגי, מדלא קאמר נמי מותר. ואמאי? והא אפילו חוששין לזרע האב, הא אית ליה לרבי אליעזר ד"שה" ולא מקצת שה, ואם כן תייש הבא על הצבייה לישתרי חלבו! וכי תימא, דקסבר רבי יוחנן דלרבי אליעזר נמי אמרינן "שה" ואפילו מקצת שה, אם כן אמאי פטר הכא באותו ואת בנו? ויש לומר: דסבר רבי יוחנן דפליגי הכא באותו ואת בנו למלקות, ובצבי הבא על התיישה. דלרבנן, אפילו למלקות אמרינן "שה" ואפילו מקצת שה, ורבי אליעזר פטר ממלקות, דמספקא ליה אי אמרינן "שה" ואפילו מקצת שה, אבל מודה דאיכא אסורא. אי נמי, לעולם סבירא ליה ד"שה" ואפילו מקצת שה לא אמרינן, ושאיני חלב דרבי קרא, כדרשינן בריש פרק בתרא דיומא (עד,א): "כל חלבי" — לרבות כוי וחצי שיעור. ומיהו קשה: בתייש הבא על הצבייה, אמאי פטר רבי אליעזר מכסוי? והא דלמא אין חוששין לזרע האב, והוי כולו צבי! וצריך לומר, ד"רבי אליעזר פטר" לא קאי אלא אמתנות. וכן משמע לשון המשנה במסכת בכורים (פרק שני משנה) דתנן: רבי אליעזר פטר, שהמוציא מחברו עליו הראיה. וכן כתב רבינו תם בפרדות כרבי יהודה, ואותו ואת בנו נוהג בזכרים לאיסורא ולא למלקות.

וצד החמור שבזכר משתמש (רובע) בצד הסוס שבנקבה, ויש פה לכאורה הרבעת כלאיים, על כן קא משמע לך [נמשמע לנו] ר' יהודה שאין אומרים כן, אלא כולם מין אחד הם. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] פתרון לשאלה ממה ששנינו בברייתא, ר' יהודה אומר: פרדה שתבעה זכר — אין מרביעין עליה לא סוס ולא חמור, אלא מינה, כלומר, פרד. ואי אמרת מפשט פשיטא ליה [ואם אתה אומר שפשוט לך] לר' יהודה שאין חוששים לזרע האב, אלא רק לאם — לרבע עליה מינא דאמה [שירביע עליה את מין אמה]. שאם היתה אמה סוסה — ירביע עליה סוס, ואם היתה אמה חמורה — ירביע עליה חמור! אלא מכאן שלדעתו יש לחשוש מספק לזרע האב, ולכן אם היה אביה חמור ואמה סוסה — אינו יכול להרביע עליה סוס, בגלל זרע החמור שיש בה. ודוחים: יש לומר שמדובר במקרה דלא ידעינן מינא דאמה מאי ניהו [שאין אנו יודעים מין אמה מהו]. ומקשים: והא [והר"ן] בלשון "אין מרביעין עליה אלא מינה" קתני [הוא שונה], משמע שאנו יודעים מהו מינה! ומשיבים, הכי קאמר [ב] [אומר]: אין מרביעין עליה לא מין חמור, לפי שסתם פרדה שלפנינו אין אנו יודעין במינה של אמה. ושואלים: וכיבד ייתכן הדבר? וליבדוק [ושיבדוק] בסימנין שיש בגופה, שאמר אבוי: עבי קליה [פרד שעבה קולן] — בר חמרא [בן חמורה] הוא, צניף קליה [דק קולן] — בר סוסא [בן סוסה]

הוא. וכן אמר רב פפא: רברבן אודניה וזוטרא גנובתיה [גדולות אחיו וקטן זנו] — בר חמרא [בן חמורה] הוא, זוטרא אודניה ורבה גנובתיה [קטנות אחיו וגדול זנו] — בר סוסא [בן סוסה] הוא! ומשיבים: הכא במאי עסקינן [כאן במה אנו עוסקים]? בפרדה שהיא אלמת, שאין לה קול, והיא גידמת, שאזניה וזנבה קצוצים. ואין להוכיח מכאן את שיטתו של ר' יהודה. ושואלים: בסופו של דבר מאי הוי עליה [מה היה עליה]? כיצד נפתרה השאלה ביחס לשיטת ר' יהודה? ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] פתרון לשאלה זו ממה שאמר רב הונא בריה [בנו] של רב יהושע: בענין הרבעה של פרד, הכל, בכללם ר' יהודה, מודין בהרבעת פרי עם האם, כגון פרד בן חמור וסוסה, עם סוסה — שאסור; שמע מינה [למד מכאן] ספוקי מספקא ליה [שמוטפן לך] לר' יהודה האם חוששים לזרע האב. שאם ודאי לו שאין חוששים לזרע האב — מותר היה הפרד במין אמו, שהרי אין חשיבות למין האב. ומסכמים: אכן שמע מינה [למד מכאן] שכן הוא. ובענין זה מסופר, אמר ליה [לך] ר' אבא לשמעיה [לשמעון]: אי מעיילת לי כודנייתא בריספק [אם אתה מכניס לי פרדות בעגלה], עיין להנך דדמיין להדדי, ועייל לי [בדוק את אלה שדומות זו לזו בקולותיהן, וכן בגורל האזניים והזנב שלהן, והכנס לך]. שלא אהיה נוהג בכלאיים. אלמא קסבר [מכאן] שהוא סבור: אין חוששין לזרע האב, שהרי כפי שנאמר לעיל, הסימנים הללו מורים על מין האם.

הוא. וכן אמר רב פפא: רברבן אודניה וזוטרא גנובתיה [גדולות אחיו וקטן זנו] — בר חמרא [בן חמורה] הוא, זוטרא אודניה ורבה גנובתיה [קטנות אחיו וגדול זנו] — בר סוסא [בן סוסה] הוא! ומשיבים: הכא במאי עסקינן [כאן במה אנו עוסקים]? בפרדה שהיא אלמת, שאין לה קול, והיא גידמת, שאזניה וזנבה קצוצים. ואין להוכיח מכאן את שיטתו של ר' יהודה. ושואלים: בסופו של דבר מאי הוי עליה [מה היה עליה]? כיצד נפתרה השאלה ביחס לשיטת ר' יהודה? ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] פתרון לשאלה זו ממה שאמר רב הונא בריה [בנו] של רב יהושע: בענין הרבעה של פרד, הכל, בכללם ר' יהודה, מודין בהרבעת פרי עם האם, כגון פרד בן חמור וסוסה, עם סוסה — שאסור; שמע מינה [למד מכאן] ספוקי מספקא ליה [שמוטפן לך] לר' יהודה האם חוששים לזרע האב. שאם ודאי לו שאין חוששים לזרע האב — מותר היה הפרד במין אמו, שהרי אין חשיבות למין האב. ומסכמים: אכן שמע מינה [למד מכאן] שכן הוא. ובענין זה מסופר, אמר ליה [לך] ר' אבא לשמעיה [לשמעון]: אי מעיילת לי כודנייתא בריספק [אם אתה מכניס לי פרדות בעגלה], עיין להנך דדמיין להדדי, ועייל לי [בדוק את אלה שדומות זו לזו בקולותיהן, וכן בגורל האזניים והזנב שלהן, והכנס לך]. שלא אהיה נוהג בכלאיים. אלמא קסבר [מכאן] שהוא סבור: אין חוששין לזרע האב, שהרי כפי שנאמר לעיל, הסימנים הללו מורים על מין האם.

בריש ההוא שמעתא אמרינן הכי — אם כן סברי דחוששין לזרע האב, ואתא קרא לרבווי דחייב בכל המתנות. דאי אין חוששין, אם כן לא צריך רבוי. ואם כן לא צריך קרא לחלק! ונראה לפרש, דלרבי יוחנן כוי דהתם לא מיתוקם אלא בתייש הבא על הצבייה, ובין חוששין לזרע האב ובין אין חוששין — איצטריך קרא לחייב בכל המתנות. ואם תאמר: דמשמע התם דלא פטר רבי אליעזר אלא ממתנות וכסוי, אבל אהא דאמר רבנן: חלבו אסור כחלב בהמה — לא פליגי, מדלא קאמר נמי מותר. ואמאי? והא אפילו חוששין לזרע האב, הא אית ליה לרבי אליעזר ד"שה" ולא מקצת שה, ואם כן תייש הבא על הצבייה לישתרי חלבו! וכי תימא, דקסבר רבי יוחנן דלרבי אליעזר נמי אמרינן "שה" ואפילו מקצת שה, אם כן אמאי פטר הכא באותו ואת בנו? ויש לומר: דסבר רבי יוחנן דפליגי הכא באותו ואת בנו למלקות, ובצבי הבא על התיישה. דלרבנן, אפילו למלקות אמרינן "שה" ואפילו מקצת שה, ורבי אליעזר פטר ממלקות, דמספקא ליה אי אמרינן "שה" ואפילו מקצת שה, אבל מודה דאיכא אסורא. אי נמי, לעולם סבירא ליה ד"שה" ואפילו מקצת שה לא אמרינן, ושאיני חלב דרבי קרא, כדרשינן בריש פרק בתרא דיומא (עד,א): "כל חלבי" — לרבות כוי וחצי שיעור. ומיהו קשה: בתייש הבא על הצבייה, אמאי פטר רבי אליעזר מכסוי? והא דלמא אין חוששין לזרע האב, והוי כולו צבי! וצריך לומר, ד"רבי אליעזר פטר" לא קאי אלא אמתנות. וכן משמע לשון המשנה במסכת בכורים (פרק שני משנה) דתנן: רבי אליעזר פטר, שהמוציא מחברו עליו הראיה. וכן כתב רבינו תם בפרדות כרבי יהודה, ואותו ואת בנו נוהג בזכרים לאיסורא ולא למלקות.

עיונים

ספוקי מספקא ליה לדרך זו, שנפסקה להלכה, נמצא שרק יצורי כלאיים שמיין האם שלהם שווה וגם מין האב שלהם שווה — מותרים זה בזה, שבני מין אחד הם. אבל אם היה מין אמו שונה, ומין אביהם שווה, כגון בן סוסה וחמור עם בן חמורה וחמור — אסורים. שמא אין חוששים לזרע האב. ומצד אחר, אם היה רק מין אמו שווה ומין אביהם שונה, כגון בן סוסה וחמור עם בן סוסה וסוס — אסורים, שמא חוששים לזרע האב. וכן אסורים הם עם מין אמו, כגון בן סוסה וחמור עם סוס — שמא חוששים לזרע האב, ונמצא מין אמו מרביע את צד האב. אלא שעל כל פנים בכל המקרים הללו אינו לוקה, שאין זה אלא ספק (רא"ש הלכות כלאיים). אבל הרמב"ם כתב שהמרביע כלאיים שמיין אמו שונה, וכן המרביע על הפרד ממין אמו, כגון סוס על פרד בן סוסה — לוקה. והמפרשים האריכו להסביר את שיטתו (ראה חת"ס, ערוך השולחן י"ד טז, כו ועוד).

אי מעיילת לי כודנייתא בריספק מלבד האיסור להרביע שני מיני בהמה (והוא הדין לחיה ועוף), שנאמר: "בהמתך לא תרביע כלאים" (ויקרא יט, יט). קיים איסור לעשות מלאכה יחד בשני מינים שונים, שנאמר: "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו" (דברים כב, י) (בפרטי ענין זה ראה רמב"ם הלכות כלאים פרק ט).

אלמא קסבר אין חוששין לזרע האב אבל אם חוששים לזרע האב — היו מותרים בן הסוסה והחמור עם בן החמורה והסוס, שבשניהם יש שני צדדים. ומפשט לשון הגמרא משמע מכאן שבודאות אין חוששים לזרע האב. ויש שהתקשו בדבר: ושמו אמר כן ר' אבא רק מצד הספק! ולכן רצו להסביר כי לא בשתי פרדות מדובר, אלא כך אמר ר' אבא לשמשו: כאשר אתה מכניס פרדה יחד עם חמור או עם סוס — בדוק בסימניהם שווים, שאם אין סימניהם שווים — אין אמותיהם מאותו מין. אבל ראשונים אחרים דחו את הדברים, וכתבו כי יש לפרש שהכוונה היא לספק שמא אין חוששים לזרע האב, כפי שהוסברה לעיל דעת ר' יהודה (רי"ה, רשב"א).

אורה ההלכה

וליבדוק בסימנין הרוצה להרביע פרד על פרדה, או למשוך בקרן בשתי פרדות — בדוק בסימני אזניים, זנב וקול. אם דומים זה לזה — בידוע שאמם ממין אחד, ומותרים. כמסקנת הגמרא שסומכים על סימנים אף באיסור דאורייתא. (רמב"ם שם. שו"ע י"ד רצו השני, ט).

מסורת הש"ס

ג. כתובות קיא,ב. תוספתא כלאים פ"א ח.

ז. ירושלמי ברכות פ"ח ה"ה. שם כלאים פ"ח ה"ג. ב"ר פ"יב טו.

גרסות

פרדה שתבעה יש בכתי"י: **פרדה שתבעה זכר** כבתוספתא.

אלא מינה בתוספתא: **אלא פרד**.

ואי אמרת מפשט פשיטא ליה לרבע יש בכתי"י: **ואי סלקא דעתך פרד עם האם שרי לרבע**.

לפי שאין יודעין במינה יש בכתי"י: **לפי שאין מרביעין עליה אלא מינה ולא ידעינן מינה**.

דאמר אבוי עבי קליה יש בכתי"י: **דאמר רבוי אמרה לי אם עבי קליה**.

סוסיא... סוסיא יש בכתי"י: **סוסתא... סוסתא**.

גנובתיה... גנובתיה יש בכתי"י: **זנבתיה... זנבתיה**.

אי מעיילת לי... דדמיין להדדי ועייל לי בכתי"י: **כי מעיילת... דדמיין להדדי**.

בריספק בכתי"י: **בדיאספק** וערוך: **בדיספק** ויש במקורות: **בדיספק**.

לשון

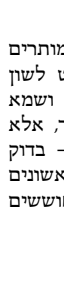
ריספק

בערוך (ועוד מקורות) מובאת המלה בגרסה דיספק. וכנראה היא מן הפרסית הבינונית despak — מרכבה הדורה ורומה לפרדים.

העולם

פרדה

הפרד (Equus mulus) הוא יצור כלאיים של חמור וסוסה (באנגלית Mule) או של נקבת החמור וסוס (באנגלית Hinny). הפרד יוכל להיות זכר או נקבה (פרדה) ואף שיש לו את כל סימני המין החיצוניים אינו יכול להתרבות בגלל המספר האי-זוגי של הכרומוזומים בגופו. פרד מחמור וסוסה ידוע כחיה חזקה מאד, בעלת כוח סבל רב, וכבר לפני שנים משמש את האדם כבהמת עבודה ומשא. הפרד בן הסוס והאתון הוא קטן יותר ונדיר יחסית. לפי המוכר לנו כיום (ואולי מדובר בגזעים שונים) הפרד בן הסוסה והחמור, אמנם דומה לה בצורתו ובגודלו, אך בשונה מן המובא בגמרא כאן, אזניו ארוכות כשל חמור, וזנבו קרח בתחילתו כשל חמור, וכן פרסותיו קטנות (הקול שהוא משמיע נע בין געירת חמור לצהלת הסוס). ולעומתו, הפרד בן האתון והסוס דומה לסוס במראה הראש והזנב, ואזניו קצרות משל חמור.

בציורים ניתן לראות את ההבדלים בין אוזניהם של הסוס, החמור והפרד וכן את ההבדלים בין זנבותיהם.

אותו ואת בנו

וּסִימְנִין כמו אלו שאמרנו, של קול הבהמה, וכן גודל האזניים והזנב, הם **דאורייתא** [מן התורה]. שאפשר לסמוך עליהם לגמרי, עד כדי להתיר חשש איסור. **אֲתוּ רַבֵּנן** [שנו חכמים]: איסור אותו ואת בנו נוהג בכלאים של שני מיני בהמה, כגון של עז (תיש) ורחל. וגם בכוי, הבא מן העז ומן

הצבי, למרות שאותו ואת בנו אינו נוהג בצבי, שהוא חיה. ר' אליעזר אומר: **כלאים הבא מן העז ומן הרחל – אותו ואת בנו נוהג בו**, ואילו כוי – אין אותו ואת בנו נוהג בו. אמר

רַב חסדא: איזהו כוי שנחלקו בו ר' אליעזר וחכמים? זה הבא מן התייש ומן הצבייה. ושואלים: היכי דמי

[כיצד בדיוק מדובר]? **אילימא** [אם תאמר] שמדובר בתייש הבא על הצבייה, וילדה, וקא שחיט לה ולברה [והוא שוחט אותה ואת בנה]; והאמר [והרי אמר] **רב חסדא**: הכל מודים בהיא צבייה ובנה תייש (שאביו תייש), שאם שחטם ביום אחד – שפטור ממלקות, ומדוע? שה ובנו, כלומר, בהמה ובנה אמר רחמנא [אמרה התורה] שאסור לשחוט ביום אחד, שנאמר "ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ויקרא כב, כח), ולא חיה ובנה, כגון צבי ובנו (צביה ובנה)! אלא תאמר שמדובר בצבי הבא על התיישה (העז) וילדה, וקא שחיט לה ולברה [והוא שוחט אותה ואת בנה]. ובכך נחלקו; והאמר [והרי אמר] **רב חסדא**: הכל מודים בהיא תיישה ובנה צבי (שאביו צבי) – שחייב, שהרי "שה אותו ואת בנו" אמר רחמנא [אמרה התורה] שאסור לשחוט, והכוונה שהוא שה, כלומר, בהמה, ובנו – כל דהו [כל שהוא]. ואפילו אינו שה! ומשיבים: לעולם מדובר בתייש הבא על הצבייה, וילדה בת, ובת זו, שהיא כלאיים, ילדה בן, וקא שחיט לה ולברה [והוא שוחט אותה ואת בנה]. **רבנן סברי** [חכמים סבורים]: **חוששין לזרע האב**, מתחשבים בו בהגדרת הוולד, ואם כן יש באם (בת התיש והצביה) גם צד בהמה ("שה"). ולשיטתם מה שנאמר "שה" שאסור לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד, כוונתו – **ואפילו יש בו מקצת שה**, ולכן אסור לשחוט אותה ואת בנה. ור' אליעזר סבר [סבור]: אין חוששין כלל לזרע האב שיש באם, וממילא, לומר: "שה" ואפילו מקצת שה – לא אמרינן [אין אנו אומרים]. אינו שייך כאן, באם שנולדה מתיש וצביה, שהרי אין מתחשבים כלל באב. ושואלים: אם כן, מדוע נחלקו דווקא במקרה זה? ו**ילפלוג** [ושיחלקו] בשאלה

העקרונית האם **חוששין לזרע האב**, בפלוגתא [במחלוקת] של חנניה ורבנן [וחכמים]. האם יש איסור אותו ואת בנו גם באב ובנו, מפני חוששים לזרע האב, או אין חוששים לזרע האב, ויש איסור רק באם ובנה! ומשיבים: **אי פליגי** [אם היו חולקים רק] בשאלה היא, האם חוששים לזרע האב, הוה **אמינא** [הייתי אומר]: **בהא** [במקרה זה]. שאמה צביה ואביה תיש ("שה") – **אפילו רבנן מודו** [חכמים מודים] שאין הולכים אחרי האב, מפני שהם סבורים ש"שה" ואפילו **מקצת שה** – לא אמרינן [אין אנו אומרים]. על כן קא משמע לן [משמע לנו] שלדעת חכמים לא רק חוששים לזרע האב, אלא גם אומרים: שה – ואפילו מקצת שה. ושואלים: ואלא, הא דתנן [חדו ששנינו במשנה]: **כוי** – לכתחילה אין שוחטין אותו ביום טוב, מספק שמא מין חיה הוא וצריך לכסות את דמו בעפר, ואם עברו ושחטו כוי – אין מכסין את דמו, מפני שחכמים

עיונים

וּסִימְנִין דאורייתא כלומר, מכאן עולה כי לדעת ר' אבא, מה שאנו סומכים על סימנים שיש בחפץ כדי להחזיר על ידם אבידה לבעליה, הוא מן התורה ולא תקנת חכמים. שאם רק מדברי חכמים – לא היה ר' אבא יכול להתיר איסור כלאיים על סמך סימני הקול, האזניים והזנב של פרוות (רש"י). ורמב"ן תמה מה ענין זה לזה, שהרי אפילו אם נאמר שסימני הפרדות הן מן התורה, יש לומר שאין מחזירים אבידה בסימנים, שמא מי שנתן את הסימנים ראה אותה תחילה, או שהוא מנחש מהו הסימן. וכן מן הצד השני, גם אם נאמר שסימנים שאדם נותן באבידה הם מן התורה – שמא סימנים אלו שבפרדה אינם נחשבים סימנים, להחזירים לבעליה, שהרי אינם מובהקים! ולדעתו, מה שנאמר כאן סימנין דאורייתא אינו נוגע כלל להשבת אבידה, אלא רק שניתן לסמוך עליהם בענין זה של כלאיים.

כלאים הבא מן העז ומן הרחל כלומר, הבא מהכלאה של מין העז וממין הרחל, כגון מתיש (עז זכר) ומרחל (כבשה), או מאיל (כבש בוגר) ומתיישה (עז נקבה). ששני מינים אלה, העז והרחל, הריהם בכלל "שה" שהוזכר באיסור אותו ואת בנו "ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ויקרא כב, כח). שהתורה משתמשת בביטוי "שה" ביחס לשניהם (לדוגמה: "שה כבשים ושה עזים" דברים יד, ד).

איזהו כוי שנחלקו בו ר' אליעזר וחכמים זה הבא מן התייש ומן הצבייה כלומר, ממין התיש וממין הצביה, שהוא כלאיים של חיה ובהמה. ובא רב חסדא להוציא מדברי האומר (להלן פ,א) שכוי הוא בריה בפני עצמה (רש"י. וראה רמב"ן).

היא צבייה ובנה תייש וכו' היא תיישה ובנה צבי כלומר, היא צביה ובנה נולד לה מן התיש (וכן לצד השני – היא תיישה ובנה נולד לה מן הצבי). וייתכן שהכוונה היא – אפילו אם הוא נראה כתיש. שהרי דווקא ביחס לדין בכורה למדו חכמים מן הכתוב שגם הבכור צריך שיהא נראה כמין האם, שנאמר: "אך בכור שור" – שיהא הוא שור ובכורו שור (בכורות ח,ב). אבל לענין אותו ובנו – דווקא באם הקפיד הכתוב שתהא שה, אבל בנה – כל שהוא, כפי שנאמר להלן.

תייש הבא על הצביה וילדה בת ובת ילדה בן וההבדל בין מקרה זה לבין המקרים הקודמים הוא, שבמקרים הקודמים היתה האם ממין אחד, או בהמה או חיה, ובהתאם לכך נקבע הדין על פי גזירת הכתוב "שה ובנו" – ולא צבי ובנו, או: "אותר" – ובנו כל שהוא. אבל במקרה זה, יש תערובת באם עצמה, ולכן יש לדון מהו מעמדה המדוייק. ומה שנאמר שילדה בת, וזו ילדה בן – הוא כדעת החכמים החולקים לעיל על ר' חנינא, וסבורים שאיסור אותו ואת בנו נוהג באם ובנה ולא באב ובנו, ובדרך זו הולכת הסוגיה כאן. אבל מה שנאמר שהבת ילדה בן בוודאי אינו דווקא, שהרי אין חולק על כך שאותו ואת בנו נוהג לאו דווקא בבן, אלא גם בבת (רש"י). ואולי השתמש ב"בן" כלשון הכתוב "אותו ואת בנו". ור' אליעזר סבר אין חוששין לזרע האב ושה ואפילו מקצת שה לא אמרינן כלומר, הואיל

פרק חמישי

חולין

עט ע"ב

וּסִימְנִין דאורייתא – מדסמין אסימנין ושרי אסורא עלייהו, שמע מינה: הא דסמנין אסימנין נחזרת אבדה, כדלמרינן ז"אלו מליאות" (בבא מציעא כו,א) – דאורייתא היא. דאי דרבנן, נהי דעבוד רבנן תקנתא צנמונא, צאיסורא מי מנו מתקני? אלא שמע מינה דאורייתא היא. והתם ז"אלו מליאות" מביעיא לן סימנין

דאורייתא או דרבנן. כוי – מן המייש ומן הצבייה. ואף על פי ד"שור או כשב" כתיב (ויקרא כג), ולא כתיב צבי ואיל, הכי גרסינן: רבי אליעזר אומר כלאים הבא מן

העז ומן הרחל אותו ואת בנו נוהג בו, מן הכוי אין אותו ואת בנו נוהג בו. וכן הוא בתוספתא. ולא גרסינן: "מן המייש ומן הצבייה אין אותו ואת בנו נוהג בו", דאס

כן, מאי אתא רב חסדא לאשמועינן? איזהו כוי שנחלקו בו כוי' – לאפוקי ממאן דלמנר [חולין פ,א]: כוי צריה צפני עגלמו הוא. ובנה תייש – שילדה מן המייש. שה אמר רחמנא ובנו כל דהו

– על האס הקפיד שמהא צהמה, אצל על הין לא הקפיד, ואפילו הוא חיה. ובת ילדה בן – האי בן לאו דוקא, דהוא

הדין לצת. חוששין לזרע האב – ויש צאס הזאת מקצת שה, ו"שה" דלמנר רחמנא – אפילו צמקצת שה משמע. ורבי אליעזר סבר אין חוששין – הלכך, שה ואפילו מקצת שה לא אמרינן, כלומנ, ליכא למימר זה. וילפלוג בחוששין בפלוגתא דחנניה – וימא

רבי אליעזר: אינו נוהג בזכרים, וימרו רבנן: נוהג! הוה אמינא בהא אפילו

רבנן מודו – דאף על גב דחוששין – ליכא אלא מקצת שה, ו"שה" אפילו מקצת שה – לא אמרינן. אין שוחטין אותו ביום טוב – לפי שאין יכול לכסומו ולדחות יוס טוב מספק אס שחטו.

תוספות

אילימא דשחטה לה ולברה והאמר רב

חסדא הכל מודים בהיא צביה

כוי – תימה: ודלמא דשחיט ליה לתייש

ובנו, ופליגי אם חוששין לזרע האב ונוהג בזכרים אי לא. והא דפליגי בכוי – לאשמועינן ד"בנו" ואפילו כל דהו!

ורבי אליעזר סבר אין חוששין כוי – הוה מצי למימר: לכולי עלמא חוששין, וב"שה" אפילו מקצת שה פליגי, ואפילו בצבי הבא על התיישה שילדה בת ובת ילדה בן. אלא דניחא לאוקומי פלוגתא בחוששין לזרע האב, דמצינו פלוגתא דתנאי. אבל ב"שה" ואפילו מקצת שה – לא אשכחן פלוגתא דתנאי.

האם יש איסור אותו ואת בנו גם באב ובנו, מפני חוששים לזרע האב, או אין חוששים לזרע האב, ויש איסור רק באם ובנה! ומשיבים: **אי פליגי** [אם היו חולקים רק] בשאלה היא, האם חוששים לזרע האב, הוה **אמינא** [הייתי אומר]: **בהא** [במקרה זה]. שאמה צביה ואביה תיש ("שה") – **אפילו רבנן מודו** [חכמים מודים] שאין הולכים אחרי האב, מפני שהם סבורים ש"שה" ואפילו **מקצת שה** – לא אמרינן [אין אנו אומרים]. על כן קא משמע לן [משמע לנו] שלדעת חכמים לא רק חוששים לזרע האב, אלא גם אומרים: שה – ואפילו מקצת שה. ושואלים: ואלא, הא דתנן [חדו ששנינו במשנה]: **כוי** – לכתחילה אין שוחטין אותו ביום טוב, מספק שמא מין חיה הוא וצריך לכסות את דמו בעפר, ואם עברו ושחטו כוי – אין מכסין את דמו, מפני שחכמים

הוא סבור שאין חוששים לזרע האב – אין מקום לומר כאן "שה" ואפילו מקצת שה. ובשלב זה מניחה הגמרא שר' אליעזר אינו חולק על עצם ההנחה שאומרים: "שה" – ואפילו מקצת שה, שכל שיש בו מקצת מן הדבר שחייב במצוה – מתחייב במצוה משום אותו קצת שיש בו. אלא שהוא חלוק רק בשאלה האם חוששים לזרע האב. ולכן שאלו: אם מכך נובעת מחלוקתם, מדוע נחלקו רק בענין כוי? שיחלקו בשאלה זו גופה, שהיא שאלה עקרונית ויש לה השלכה יום יומית, ביחס לאב ובנו, וממילא היינו יודעים מה דעתם בענין כוי!

כוי אין שוחטין אותו ביום טוב וכו' מצות כסיו היום נהגת דווקא בחיה ועוף שנאמר: "ואיש... אשר יצד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסדה בעפר" (ויקרא יז, יג), אבל לא בבהמה.

אורה ההלכה

אותו ואת בנו נוהג בכלאים איסור אותו ואת בנו נוהג בכלאיים של מין עז ומין רחל. כדעת הכל. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פי"ב הי"ח. שו"ע יו"ד טז, ז).

תייש הבא על הצבייה תיש הבא על הצביה וילדה, לדעת הרמב"ם ושו"ע אסור לשחוט את הצביה ובנה ביום אחד, וכדיוק לשון רב חסדא: הכל מודים בהיא צביה ובנה תיש שפטור, ומכאן שאסור לכתחילה (ראה ב"י וט"ז). אבל הרשבי"א והטור פסקו כי מותר לכתחילה לשוחטם ביום אחד, שהרי "שה ובנו" אמר הכתוב, ולא צבי ובנו (ראה שי"ך וגר"א). (רמב"ם שם. שו"ע יו"ד טז, ז).

צבי הבא על התיישה צבי שבא על עז וילדה, השוחט את העז ואת בנה ביום אחד – לוקה מן התורה. וכדברי רב חסדא, ש"שה" אמרה תורה, ובנו – כל שהוא. (רמב"ם שם. שו"ע יו"ד טז, ז).

תייש הבא על הצביה וילדה בת וכו' תיש שבא על הצביה וילדה בת, ואותה בת ילדה בן – אסור לשחוט אותה ואת בנה ביום אחד. כדעת חכמים, ולפי מסקנת הגמרא שבכך נחלקו ר' אליעזר וחכמים, ולדעת חכמים חוששים לזרע האב, וכן אומרים אנו "שה" – ואפילו מקצת שה. והרמב"ם ושו"ע פסקו שלוקה. אבל רבים תמאו על כך, שהרי לפי מסקנת הסוגיה, חכמים רק מסופקים אם חוששים לזרע האב (ראה שי"ך וגר"א). (רמב"ם שם. שו"ע יו"ד טז, ח).

כוי אין שוחטין אותו ביום טוב כלאיים הבא מבהמה וחיה – צריך לכסות דמו (לאחר שחיטתו). ואינו מברך. ואין שוחטים אותו ביום טוב, ואם עבר ושחטו – אין מכסים את דמו עד מוצאי יום טוב. וכתב השי"ך שמדובר בכלאיים הבא מצבי שבא על העז, שספק אם חוששים לזרע האב, ושמא אין חוששים. אבל בתייש הבא על הצביה – חייב בכיסוי בברכה, שהרי לזרע האם ודאי חוששים, ושוחטים אותו ביום טוב ומכסים את דמו. על פי סוגייתנו. (רמב"ם ספר זמנים הלכות יו"ט פי"ג הי"א. שו"ע או"ח תצה, יח. שם יו"ד כח, א).

מיסורת הש"ס

א. חולין ע"א, תוספתא חולין פ"ה א. ילקי"ש תורה תרגם.

ב. חולין ע"ט,א (ושם סומנו מקבילות).

ג. (בשינוי קל) ביכורים פ"ב מ"ח. משנה חולין פג,ב. ביצה ח"א, חולין פד,ב. תוספתא ביצה פ"א ה. שם חולין פ"ו א.

ה. ראה ר"ה כט,א. חגיגה ב,ב.

גרסות

כוי אין אותו ואת בנו נוהג בו בכתי"מ: **מן הכוי אין אותו ואת בנו נוהג בו** וכן הגיה הב"ח. ובחלק מכתה"י: **הבא מן התייש ומן הצבייה אין אותו ואת בנו נוהג בו** וראה רש"י ורמב"ן.

היכי דמי אילימא בתייש בכתי"מ ועוד ובמקורות: **במאי עסקינן אילימא בתייש**.

בהיא תיישה יש בכתי"י: **בעז**.

ושה ואפילו מקצת שה בכתי"מ ועוד ובמקורות: **ושה ואפילו מקצת שה אמרינן [ואסור]**.

והא דתנן כוי אין שוחטין בכתי"מ ועוד: **אלא הא דתנן כוי אין שוחטין**.

העולם

כלאים

הכבש (ovis) והעז (capra) שייכים מבחינת המין למשפחה אחת (הפריים) ולאותה תת־משפחה (היעלים), ואולם מספר הכרומוזומים שלהם שונה (לכבש – 54, ולעז – 60), דבר שכמעט ולא מאפשר הכלאה עד לכדי יצור מפותח בר קיימא. עם זאת גם בימינו מוכרים מקרים נדירים של כלאיים של כבש ועז.

לשחוט וליכסי – דהא מדא האס הוא נצי, והכל מודים דמושטין לאס. ואי נמי מושטין לאב – מקצת נצי מיהא איכא. והא אמרן דדנרי הכל, כי איכא מקצת – מיחייב צמנות דשייכי ביה, כיון דאמר רחמנא נצי מיזב נכסו – אפילו מקצת נצי צממשע. אלא בצבי הבא כו' – דלית ביה נצי אלא מן האב, אמאי אין שוחטין? אי לרבנן – דאמרני: מושטין – נר כסוי הוא. ואי לרבי אליעזר – צממה גמורה היא, ואין כאן ספק. לעולם הא בצבי הבא על התיישה – ורצנן היא. ואף על גב דמחייבי לעיל משום מושטין לזרע האב – לאו מיפשט פשיטא להו, אלא מספקא להו. הילכך, גבי אותו ואת בנו צמייש הנא על הנבייה – לחומרא, ואמרנין: מושטין, ואיכא מקצת שיה. וגבי כסוי נמי לחומרא, נצי הנא על התיישה נמי לא ישחוט ציז טוב, שמה מושטין, ואין נצי ואפילו מקצת נצי קים לן, ולרין כסוי, והוא אינו יכול לכסות, שמה אין מושטין, ומחלל יוס טוב. ופרכינן: מדלרצנן מספקא להו, מכלל דרבי אליעזר דאמר: אין נוהג – אפילו מספקא קאמר, דפשיטא ליה דאין מושטין. והא דמניא כו'. וזרוע ולחיים וקבה – "אס שור אס שיה" כמיז צהו (דנריס יח), ומשמע דאין נוהגין צמיה. אי נימא בתייש הבא על הצבייה וילדה – דאי אין מושטין לזרע האב, אפילו מקצת שיה ליכא. בשלמא לרבי אליעזר דפטר קסבר שיה ואפילו מקצת שיה לא אמרינן – ציה צהו, כדאמרן, דפשיטא ליה דאין מושטין לזרע האב, הילכך אפילו מקצת שיה ליכא. אלא לרבנן נהי נמי דקסברי שיה ואפילו מקצת שיה – אמרינן, היכא דנז שיות מן האס. מיהו, הכא דאין נז שיות אלא מן האב, ואוקימנא דלרצנן מספקא להו אי מושטין אי לא. בשלמא פלגא לא יהיב ליה – גרסינן. כלומר, בשלמא פלגא דמתנות לא פרכינן עלייהו מידי, דודאי פשיטא ליה דלא יהיב ליה. דאי נמי מושטין, ושה ואפילו מקצת שיה – לא מיחייב אלא פלגא דנז שיות. דכיון דאפשר למיפלגיהו – יהיב פלגא דשיות, ומעכב פלגא דנז נצי. דאיכא למאן דאמר הכי צפרק "הזרוע" (חולין קל"ב). והאי דקחני לרצנן נוהגין – צפלגא דמתנות קאמר, ומשום דילמא מושטין. אלא הא קשיא לן: אידך פלגא גופיה דקא מחייבי רצנן למיתביה לכהן, אמאי? והא כהן מויליא מחצירו הוא, וקיימא לן בכל דבר ספק: המויליא מחצירו עליו הרמיה. ונימא האי ישראל לכהן: אייתי רמיה דמושטין לזרע האב, ושקול פלגא דנז שיות. וכל כמה דלא אייתית רמיה – אפילו פלגא לית לך, דאפילו מקצת שיה ליכא! אלא בצבי הבא כו' – דאיכא נז שיות מן האס. בשלמא לרבנן – אף על גב דמספקא לן שמה מושטין, ולא הוי כוליה שיה, ואיכא למיפרכי: אמאי יהיב ליה כוליה? איכא לתרוני: מאי חייב דקאמרי רצנן – חייב צמיי ממש, משום נז שיות דאס. ואידך פלגא אמרינן ליה: אייתי רמיה דאין מושטין, והוי כוליה שיה ושקול. ליחייב בכוליהו – דהא פשיטא ליה דאין מושטין, וכוליה שיה הוא! הכי גרסינן: לעולם בצבי הבא כו'. ספוקי מספקא ליה כו' – ולקמיה מתוך רצ פפא לכוליה מתיימא, צין דאיתו ואת בנו וצין דכסוי וצין דמתנות.

תוספות

בין לרבנן בין לרבי אליעזר לשחוט וליכסי צבי ואפילו מקצת צבי – הקשה הרב רבי שמואל מוורדוין: הא גבי מתנות, כי אמרינן "שה" ואפילו מקצת שיה – לא חשיב משום הכי כולו שיה להתחייב בכל המתנות. אם כן הכא נמי – לא חשיב כאילו הוא כולו דם צבי, אלא חציו. ובפרק קמא דביצה (ח"ב) אמרינן: לא כיו בלבד אמרו, אלא אפילו שחט בהמה חיה ועוף ונתערבו דמם זה בזה – אסור לכסות ביום טוב! ויש לומר, דאמרין התם: במה דברים אמורים – בשתי דקירות, אבל בדקירה אחת – חייב לכסות. והכא נמי, כיון שכל משהו שבו חציו דם צבי – חייב לכסות.

ומדלרבנן מספקא להו מכלל דלרבי אליעזר פשיטא ליה אלא הא דתניא כו' – משמע: משום דלרבי אליעזר פשיטא ליה, קשה ליה מהך ברייתא דמתנות. ותימא: דאפילו מספקא ליה – נמי יכול להקשות, כל כמה דלא מוקמינן פלוגתייהו ב"שה" ואפילו מקצת שיה!

לימא ליה אייתי רמיה – ואף על גב דרב אסי קאמר בפרק קמא דבבא (ט"א), ובפרק "בית כור" (בבא בתרא ק"א), גבי אחין שחלקו, ובא בעל חוב וטרף חלקו של אחד מהם – דנוטל רביע בקרקע ורביע במעות, משום דמספקא ליה אי יורשין הוו אי לקוחות הוו, ונוטל מספיקא מחצה ממה שהיה לו ליטול, ולא מצי אמר ליה: אייתי רמיה דירושין הוו ושקול – יש מקומות שתקנו חכמים מחמת שיטול מחצה. וב"המוכר את הבית" (שם ע"ג), מפורש באורך.

עיונים
בין לרבנן בין לרבי אליעזר לשחוט וליכסי צבי ואפילו מקצת צבי – מובן כי הנימוק "צבי" ואפילו מקצת צבי" הוצרך רק לשיטת חכמים, הסבורים שבאופן עקרוני חוששים לזרע האב. אבל לר' אליעזר אין צורך בנימוק זה שהרי הוא סבור שאין חוששים כלל לזרע האב, וממילא כיון שהוא בן צביה – חיה גמורה הוא, וחייב כסיו (רשב"א). ורבינו שמואל מוורדוין התקשה: והרי, כפי העולה מדין מתנות להלן, דמו של בן צביה ותיש אינו מתחייב אלא בחציו בכיסוי. ואם כן מדוע ישחוט ויכסה? הרי מצאנו כעין זה, שאם נתערב דם חיה ובהמה – לא יכסה ביום טוב! ותירץ שהואיל ומדובר בדם של בעל חיים אחר – הרי בכל טיפה שבו יש דם צבי, ולכן חייב לכסות (תוס').

ומדלרבנן מספקא להו לרבי אליעזר פשיטא ליה לכאורה, גם קודם לכן ידענו שפשוט לו לר' אליעזר שאין חוששים לזרע האב, שהרי אמר שאין איסור אותו בנו נוהג בכיו, ואם היה לו ספק בדבר צריך היה לאסור! ויש לומר, שעד שלא הגענו למסקנה זו, שלדעת חכמים חוששים מספק לזרע האב, יכולים היינו לומר כי גם לשיטת ר' אליעזר אסור הדבר לכתחילה, ודבריו נאמרו לענין מלקות, שבגלל הספק אינו לוקה על שחיטת הכיו משום אותו ואת בנו. ורק לאחר שהוברר שלדעת חכמים הוא ספק יש להסיק מכאן שר' אליעזר שפטר סבור שודאי אין חוששים לזרע האב (רשב"א).

ויש לשאול: במאי עסקינן [במה, באיזה מקרה עוסקים אנו]? אי לימא [אם תאמר] בתייש הבא על הצבייה וילדה, הלא בין לדעת רבנן [חכמים] בין לדעת ר' אליעזר – לשחוט וליכסי [שישחט ויכסה את הדם], שהרי מצד אמו הוא חיה, ויש לומר בענין זה: צבי – ואפילו מקצת צבי, שהרי אין מי שחולק שמייחסים את הוולד לאם! אלא תאמר שמשנה זו עוסקת בצבי הבא על התיישה וילדה – גם באופן זה לא ניתן להסביר את המשנה, שהרי אי לרבנן [אם לדעת חכמים] האומרים שחוששים לזרע האב, מדוע לא ישחט אותו ביום טוב? לשחוט וליכסי [שישחט ויכסה] שהרי מקצת חיה הוא מצד אביו; אי [אם] לדעת ר' אליעזר, הסבור שאין חוששים כלל לזרע האב – לשחוט ולא ליכסי [שישחט ויכסה] וצ"ל יכסה], שהרי מין בהמה הוא, ואין דמו צריך כיסוי! ומשיבים: לעולם מדובר בצבי הבא על התיישה, ומשנה זו כשיטת חכמים היא. ורבנן [חכמים] אינם אומרים בוודאות שחוששים לזרע האב, אלא ספוקי מספקא להו [מסופק להם] אי [אם] חוששים לזרע האב אי [אם] חוששים, ולכן לכתחילה לא ישחוט, כדי שלא להיכנס לספק איסור, ואם שחט – לא יכסה את דמו, שאין מחללים יום ומחמת כן הם סבורים שאותו ואת בנו נוהג בכיו, נמצא שר' אליעזר הפותר – פשיטא ליה [פשוט לו] שבכיו, הוא מצבי הבא על התיישה – אין לחשוש לזרע האב. ומקשים: ואלא מעתה, הא דתניא [זו ששנויה בברייתא]: הזרוע והלחיים והקבה, שמצוה לתת לכהן מכל בהמת חולין, נוהגים גם בכיו וגם בכלאים. ר' אליעזר אומר: כלאים הבא מן העז ומן הרחל – חייב במתנות, מן הכוי – פטור מן המתנות. ויש לשאול: במאי עסקינן [במה אנו עוסקים]? באיזה כוי? אי לימא [אם תאמר] בתייש הבא על הצבייה וילדה, בשלמא [בניח] לדעת ר' אליעזר שפטר אותו מן המתנות – קסבר [סבור הוא] ש"שה" ואפילו מקצת שיה לא אמרינן [אין אנו אומרים]. שהרי אין חוששים לזרע האב, ואין כאן אלא בן של צביה שפטור מן המתנות. אלא לרבנן [לדעת חכמים], נהי דקסברי [גם אם אמנם הם סבורים] שיה ואפילו מקצת שיה מחייב במתנות, מדוע צריך לתת הבעלים את המתנות לכהן? שכן בשלמא [פשוט הדבר] שפלגא לא יהיב ליה [חציו מן המתנות לא נתן לו]. שהרי בחציו שמצד אמו הוא חיה שאינה חייבת במתנות, ואולם גם את אידך פלגא [החציו האחר] מדוע חייב לתת לכהן? לימא ליה [יאמר לו לכהן]: אייתי רמיה שחוששים לזרע האב, ושקול [וטול]! אלא תאמר שמדובר כאן בצבי הבא על התיישה וילדה; בשלמא לרבנן [בניח לדעת חכמים] שאמרו שזרוע לחיים וקובה נוהגים בו, מאי [מה פירוש] חייב – בחציו מתנות, שמצד אמו הוא בוודאי חייב במתנות, ועל הצד השני הוא אומר לכהן: הבא רמיה שאין חוששים לזרע האב, וטול. אלא לדעת ר' אליעזר, הסבור שאין חוששים כלל לזרע האב, נמצא שהוא מתייחס רק לאמו התיישה, ואם כן ליחייב בכוליה [שיתחייב בכל] המתנות, ומדוע הוא פוטר? ומשיבים: לעולם מדובר בצבי הבא על התיישה וילדה, וצריכים לומר שר' אליעזר נמי ספוקי מספקא ליה [גם כן מסופק לו] אי [האם] חוששים לזרע האב או לא. ושואלים: וכיון דלרבנן מספקא להו [שלחכמים מסופק הדבר], ולדעת ר' אליעזר מספקא ליה [גם כן מסופק לו], במאי פליגי [במה הם חולקים]? מדוע פוטר ר' אליעזר לגמרי מן המתנות?

במאי עסקינן? אי לימא בתייש הבא על הצבייה וילדה, בין לרבנן בין לרבי אליעזר – לשחוט וליכסי, "צבי" – ואפילו מקצת צבי! אלא, בצבי הבא על התיישה וילדה, אי לרבנן – לשחוט וליכסי, אי לרבי אליעזר – לשחוט ולא ליכסי! – לעולם בצבי הבא על התיישה, ורבנן ספוקי מספקא להו, אי חוששים לזרע האב אי אין חוששים. – ומדלרבנן מספקא להו, ומדלרבי אליעזר פשיטא ליה. והא דתניא: "הזרוע והלחיים והקבה ופליגא" – חייב במתנות, מן הכוי – פטור מן המתנות; במאי עסקינן? אי לימא בתייש הבא על הצבייה וילדה, בשלמא לרבי אליעזר דפטר קסבר שיה ואפילו מקצת שיה לא אמרינן יש בתייש: בשלמא לרבי אליעזר דפטר קסבר אין חוששים לזרע האב וכוליה צבי הוא וראה רש"י. בשלמא פלגא לא יהיב ליה גרסת רבינו גרשום: בשלמא פלגא יהיב ליה והיא כנראה הגרסה שרש"י דחה. איך פלגא בתייש: אלא איך פלגא.

מסורת הש"ס
ד. חולין קל"ב, (בשינוי). תוספתא חולין פ"ט א. ילק"ש תתקטו.

גרסות

ורבנן ספוקי מספקא להו בכתה"י: ורבנן היא, ורבנן ספוקי מספקא להו. **והא דתניא הזרוע בכת"י** ועוד: אלא הא דתניא הזרוע. **נוהגים בכוי ובכלאים** בכתה"י: ובמקבילת: **נוהגים בכלאים ובכוי**. **מן הכוי פטור מן המתנות** בכת"י ועוד: מן התייש ומן הצביה פטור מן המתנות וכן להלן קל"ב, א. **ומהרש"ל** הגיה: **בכוי פטור מן המתנות**. **בשלמא לרבי אליעזר דפטר קסבר שיה ואפילו מקצת שיה לא אמרינן יש בתייש:** בשלמא לרבי אליעזר דפטר קסבר אין חוששים לזרע האב וכוליה צבי הוא וראה רש"י. **בשלמא פלגא לא יהיב ליה גרסת רבינו גרשום:** בשלמא פלגא יהיב ליה והיא כנראה הגרסה שרש"י דחה. **איך פלגא בתייש:** אלא איך פלגא.

